

Információs társadalom: az elmélettől a politikai gyakorlatig

Szerzői információ:

Gyenes Fruzsina

Társadalomkutató, az ITTK munkatársa. 2006-ban szerzett diplomát a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának kulturális antropológia szakán. Az egyetem után a Szonda Ipsos piacutató cég, valamint az MTA Kisebbségkutató Intézetének kutatásaiban vett részt külső kutatóként. 2007-től az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ Szakmai Klubjának titkára, az *Információs Társadalom* című folyóirat koordinátora, lapmenedzser. Fő érdeklődési és kutatási területe a kisebbségkutatás, a vallásantropológia, valamint az online és az offline társadalom párhuzamos összehasonlító vizsgálata.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Gyenes Fruzsina. „Információs társadalom: az elmélettől a politikai gyakorlatig”.
Információs Társadalom VIII, 3. szám (2008): 137–142.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.VIII.2008.3.9>

A folyóiratban közölt művek

*a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

Gyenes Fruzsina

Információs társadalom: az elméletről a politikai gyakorlatig – beszámoló a magyar könyv bemutatójáról¹

Az ITTK Szakmai Klubjának keretén belül 2007. október 16-án került sor a NETIS- (*Network for Teaching Information Society*) tankönyv magyar kiadásának bemutatójára Budapesten a Fókusz Könyváruházban. A könyvet a Gondolat és az Új Mandátum Kiadó közösen jegyezte. A könyv azóta angol nyelven is megjelent, és a közeljövőben várható, hogy görögül is kapható lesz. Elektronikus változatát a *PC World* közzétette saját DVD-CD mellékletén is magyarul és angolul.²

A könyvet bemutató beszélgetésen a szerzők közül jelen volt Bessenyei István, Holczer Márton, Kollányi Bence, Molnár Szilárd, Pintér Róbert, Rab Árpád és Székely Levente.

A könyv története

A klubestet Pintér Róbert, a könyv szerkesztője, a BME–ITTK tudományos és stratégiai igazgatója nyitotta meg a könyv történetének rövid ismertetésével. Ennek során megtudhattuk, hogy a tankönyv ötlete az ITOK (Információs Társadalom Oktató és Kutatócsoport) hálózathoz kapcsolódik. A BME–ITTK munkatársaiban már az intézet 1998-as megalakulása környékén megfogalmazódott a gondolat, hogy a központhoz hasonló csírákat hozzanak létre az ország különböző pontjain, illetve az országon kívüli felsőoktatási intézményekben. Ez az ötlet 2002-ben az IHM támogatásával válhatott valóra: az ország több nagyvárosában, majd a határainkon túl is alakultak ITOK-ok, amelyek oktatási és kutatási tevékenységet folytatnak. A hálózat létrejöttkor szakkönyvtárak alakultak, felálltak a munkatársi gárdák, és emellett már akkor felmerült az igény egy olyan moduláris szerkezetű kurzusra, illetve annak a tankönyvére, amelynek segítségével az ITOK-ok oktatói minden intézményben nagyjából azonos módon vezethetik be a hallgatókat az információs társadalom világába.

Emögött az a feltételezés állt, hogy az információs társadalom egy olyan társadalmi keretrendszer, amely meghatározza mindennapi életünket, lefedi az élet számos területét, így megértése fontos a világban való boldogulásunkhoz. Az információs társadalom oktatása tehát nemcsak a leendő társadalomtudósok vagy a műszaki tudományokat tanulók számára lényeges, hanem minden felsőoktatásban tanuló hallgató számára is. A tankönyv ötlete azonban ekkor többek között pénzhiány, valamint egyéb

¹ A beszámolót helyenként kiegészítettük a tankönyvvel kapcsolatban 2007 októbere és 2008 júliusa (jelen cikk megírása) között történetekre vonatkozó információkkal.

² A könyv teljes szövege ingyenesen elérhető a projekt honlapján: <http://www.ittk.hu/netis>

nehézségek – pl. nehéz volt egy találkozót összehozni az ország legkülönbözőbb részein levő ITOK-okkal – miatt elhált. 2004-ben a Leonardo-projekt keretében az ITTK újra elkezdett foglalkozni az ötlettel, és végül a hosszas pályázati procedúra után 2006-ban nyert a beadott pályázat. A projektnek a pályázati kiírás értelmében azonban nemzetközinek kellett lennie, így hét országból nyolc partner közreműködésével 2006-ban elindult a NETIS-projekt, amely az erdélyi partner szervezeti okok miatti kiválása után hét partner (hat ország) részvételével folyik. A hét partner: Magyarországról az ITTK mint a projekt koordinátora, valamint a soproni Nyugat-magyarországi Egyetemen működő ITOK; a szlovákiai Selye János Egyetem, az angliai Middlesex University, a görögországi Alexander Technological Educational Institute of Thessaloniki, az olaszországi Bolognai Egyetem és az észtországi PRAXIS Center for Policy Studies.

A tankönyvet Olaszország kivételével – ahol alapvetően háttérmunkálatokkal és kutatással segítették a projektet – minden partnerországban oktatták is. A 2007/2008-as tanévben voltak klasszikus, 1.0-s e-learning kurzusok (mint például 2007 őszén az ELTE szociológia szakán, ahol az elektronikus formában elkészült tananyag támogatást nyújtott a diákok számára azáltal, hogy az egész könyv hozzáférhetővé vált az interneten egyben és külön fejezetenként is mind magyar, mind angol, mind görög nyelven). Emellett voltak 2.0-s kurzusok is, pl. a Nyugat-magyarországi Egyetemen vagy az ELTE-n 2008 tavaszán, ahol blogalapon folyt a kurzus.³

A könyv felépítése

A könyv 13 fejezetből áll, amelyeket – néhány kivétellel – az ITTK munkatársai jegyeznek. Egy külföldi szerző, az olasz partner, Elisa Mancinelli tanulmánya is szerepel benne. A fejezetek elsősorban az elméleti kérdésekkel és a politikai gyakorlattal foglalkoznak. Két fejezet tárgyalja az információs társadalom fogalmát és történetét. Ennek oka, hogy az információs társadalom fogalma többszörösen megterhelt. Nemcsak a tudományos diskurzusban használják ugyanis, hanem a politikában, a zsurnaliszta nyelvhasználatban is használatos fogalom, így sok réteg rakódott rá, ami azt eredményezte, hogy nem lehet tudni, mit jelent pontosan. Ez a két fejezet tehát ezt a problémát taglalja a fogalmak árnyalt értelmezésével. Ezután következnek a tematikus „mélyfúrások”, amelyek ahhoz szükségesek, hogy az olvasó képet tudjon alkotni az információs társadalomról. Témáik közé tartozik például a technológia és a társadalom viszonya (a technológiai determinizmus kérdései), a társadalmi hálózatok (a hálózatiság mint korunk egyik alapvető paradigmája), a megváltozott térhasználat (összszugorodó világ, a globalizáció megjelenése), az innováció és a megváltozó jogi tér (kell-e a szabályozni az információs társadalmat?).

A következő nagyobb egység a gyakorlat világát vázolja fel, egy-egy témakört egy-egy fejezetben kifejtve: itt az EU politikai, stratégiai célkitűzései, az elektronikus közigazgatás, az e-befogadás, a digitális kultúra (digitális írástudás, digitalizálás), az e-learning 2.0 témái szerepelnek. Mivel a kiadvány alapvetően tankönyvnek készült,

³ Erről bővebben lásd <http://netiselte.edublogs.org/>

minden fejezet tartalmaz összegzést, ajánlott és kötelező irodalmat, és a könyv végén található egy szószedet is, amely a fontos fogalmakat tisztázza. Tárgy- és névmutató azonban nem készült a könyvhöz: ezt pótolhatja, hogy a szabadon hozzáférhető elektronikus verzióban bárki, bármilyen kifejezésre vagy névre saját maga is rákereshet.

Moodle: a tankönyv az e-learning keretrendszerben

A bevezető után a résztvevők megismerhették a *Moodle*-rendszert⁴ Bessenyei István bemutatásában, aki egy fejezet elektronikus verzióján keresztül ismertette meg a résztvevőkkel az alkalmazás működését.

Az interneten való tanítás, az e-learning azonban teljesen más didaktikai stratégiát és gondolkodást követel, mint a hagyományos oktatás. Nem a hagyományos oktatás logikáját kell ugyanis rávetíteni az internetre. Nem a tanárnak kell a tudás közvetítőjének lennie, nem a hagyományos oktatás gépi meghosszabbításáról van szó. Azt kell megszervezni, hogy a diákok önszervező módon tudjanak tanulni, maguk tudják vezérelni a tanulásukat rengeteg háttér-információ segítségével. Egymástól is tanulhatnak, s elvileg más tanárok is bekapcsolódhatnak a hálózatba. Új didaktikai struktúrát kellett tehát létrehozni. Ebben először a tanulási célokat kellett meghatározni, vagyis azt, hogy mit kell a hallgatónak elérniük a kurzus során. A könyv szerzőinek segítségével ehhez összeállítottak egy kompetenciakatalógust, amelyből a hallgatók ki tudják választani azt, ami érdekli őket, amiben fejlődni akarnak, és ahhoz kereshetnek információkat.

Az e-learning, a *Moodle*-rendszer segítségével lehetővé válik a közös gondolkodás, a kontextusok közös keresése, a hallgatók tapasztalatainak, tudásának összegyűjtése. A tankönyv egyes fejezeteinek és a szakirodalomnak az elolvasása csak a második lépcső. A *Moodle*-rendszerben található ellenőrző kérdések segítségével minden hallgató ellenőrizni tudja, hogy milyen szinten áll az egyes területeken, hol tart az adott kompetencia elsajátításában. A feleletválasztásos tesztek automatikusan pontozzák, osztályozzák is a hallgatókat, így nincs szükség vizsgáztatásra. Nem a PDF formátumban elérhető alapszövegeken van a hangsúly, hanem a kreatív feladatokon, a saját készítésű glosszáriumokon, a hallgatók saját elektronikus portfóliójának elkészítésén. A rendszer lényeges része, hogy feladatokat lehet benne kreálni, de ezek nem központosítottak, a diákok is aktívan fejlesztik a rendszert, tehetnek bele új információkat, pl. szótárt állítanak össze, olyan fogalmakat definiálnak, amelyeket nem értettek az egyes témákkal kapcsolatban. Lehetőségük van elkészíteni a saját tudástérképüket. Az egyes témákban konzultálhatnak a tankönyv szerzőivel vagy tanársegédekkel. Az órákat vezető oktató így csak irányokat mutat, kapukat nyit meg, s nem az előre strukturált tudást „adja le”. Ha a hallgatót valami érdekli, adott számára minden lehetőség, hogy utána tudjon járni az egyes témáknak, el tudjon mélyülni bizonyos tématerületekben. Nem a tanár tehát az egyetlen információforrás, hanem sok gyenge kapcsolat is létrejön, megerősítve a hálózatot, amelynek keretein belül a tanulás folyik.

⁴ A tankönyv szabadon hozzáférhető a *Moodle*-rendszerben is, ingyenes regisztrációt követően: <http://netis.nyme.hu/>

A hálózati tanítás azonban ma még nagyon új dolog, így extra energiáfordítást, tanulást kíván meg a tanároktól is. Komoly kihívást jelent, hiszen mind a tanárok, mind a diákok máshoz vannak szokva, máshoz szocializálódtak. Emellett sok más nehézség is van, pl. a tanárok nem szívesen adják oda az általuk írt könyveket, hogy felkerüljenek teljes tartalmukban egy regisztráció után bárki által online elérhető rendszerbe. Sok szellemi és anyagi tőkét kell befektetni még ahhoz, hogy ez a tanulási módszer elterjedjen.

Egyes fejezetek rövid ismertetése

A beszélgetés következő részében a jelen levő szerzők beszéltek röviden az általuk írt fejezetekről. Ennek során először Székely Levente beszélt arról, hogy az általa vezetett, szociális munkásoknak szervezett információs társadalom, IT-mentor képzés keretében is tanítják ezt a tankönyvet. Ennek során érdekes volt látniuk, hogy mennyire más dolgokat gondoltak a képzésben részt vevők az adott témákról, mint amit a fejezet szerzői feltételeztek. Mivel a könyv fejezetei felcserélhetőek, bármilyen sorrendben taníthatók, ezen a kurzuson a *Társadalmi hálózatok, hálózati társadalom* című fejezettel indították az oktatást. Ennek a fejezetnek a célja a hálózatosodás történetének bemutatása, valamint annak felvázolása, hogy mit jelent ez az információs társadalomban.

Molnár Szilárd az *E-közigazgatás az Európai Unióban* című fejezetről elmondta, hogy ez az egyetlen olyan tématerület a könyvben, amelynek nincs még igazán tudományos háttere, mivel új paradigmáról van szó. Így csak jelenségeket lehet összeszedni azokra a fő irányokra rámutatva, amelyek diskurzusokat generálnak és vitákat váltanak ki. Az IKT-eszközök elterjedése ugyanis sok helyen hoz változást, így a közigazgatásban is.

Holczer Mártonról az *Innovációs verseny az információs társadalomban* című fejezet bemutatásakor megtudhattuk, hogy egy tankönyvszerző fejezetet akart írni, de ezt a témát nehéz szűk keretek között, pár oldalban prezentálni: mind a tág értelemben vett innováció, mind pedig az információs társadalom szakirodalma olyan szemüveget kínál, amellyel a társadalmi lét számtalan szeletét lehet elemezni. Emiatt az innováció alapvető típusairól, a kutatás-fejlesztés területeiről írt. A fejezetben külön hangsúlyt kaptak az innovációs kényszer és az információs társadalom, illetve az IKT fejlődésének összefüggései.

A tankönyvszerűséget önmagában nem szolgálja az alapfogalmak tisztázása, emiatt csak kevésbé kerültek ebbe a részbe definíciós viták. A fejezet megalkotása során folyamatosan választ kellett adni arra a kérdésre, hogy mit is akarunk elérni az adott fejezettel. Aki megérti ezt a fejezetet, az megérti, hogy mennyi ponton lehet innovatívnak lenni, hogy sok különböző társadalmi aktor jó néhány különböző együttműködési formában képes az innovációra, és éppen emiatt számtalan buktatója van az innovációs tevékenységeknek. A fejezet végiggondolása során a tanulók ízelítőt kapnak az információs társadalomnak abból a szembetűnő sajátosságából, hogy cégek, kormányok, nonprofit szervezetek egyszerre jelenthetnek egymásnak vetélytársat és partnert akár a globális, akár a lokális térben.

Végül Rab Árpád a *Digitális kultúra* című fejezet kapcsán kiemelte, hogy az igazi nehézséget a témakör körvonalazása és értékálló megfogalmazása jelentette. Minden kultúrávizsgálat holisztikus, azonban a más fejezetekben tárgyalt problémákkal ebben a fejezetben természetesen már nem lehetett újra foglalkozni a kultúra szemszögéből, pedig izgalmas és szükséges volna. A tankönyv felépítése azt eredményezte, hogy a fejezet a digitális kultúra mély változtató hatásait és a kulturális örökség digitalizálását mutatja be két nagyobb tartalmi egységben, azonban hiányzik belőle a horizontális átvilágítás. Szintén nagy probléma tankönyvi szöveg esetében a digitális kultúra újszerűsége és villámgyors változása: sorban jelennek meg olyan jelenségek, amelyekkel még sohasem találkozhattunk az emberi civilizációban. A legizgalmasabb új diskurzusok és megoldások pár évvel ezelőtt még nem is léteztek, egy nyomtatott tankönyvnek pedig két-három évnél hosszabb ideig értékállóknak kell lennie.

Beszélgetés a hallgatósággal

A beszélgetés záróakkordját a hallgatóság kérdései alkották. Sok érdekes kérdés hangzott el, amelyek közül hármát emelnék itt ki. Az egyik a fejezetek „örökérvényűségét” feszegette, vagyis azt, hogy öt év múlva mennyire lesz tanítható ez a tankönyv. Ennek kapcsán Pintér Róbert elmondta, hogy vannak fejezetek, pl. az EU-ról, amelyek korszakokat mutatnak be. Ezeken idővel módosítani kell, mivel valószínűsíthető, hogy folyamatosak lesznek a változások. Vannak azonban olyan fejezetek, pl. a *Térhasználat az információs társadalom korában*, amelyek nagyobb történeti változásokról szólnak. Ezekről nem valószínű, hogy öt év múlva jelentősen másként fogunk gondolkodni. A különböző részek tehát más-más mértékben lesznek maradandók, de három-négy fejezet bizonyosan ki fogja állni az idők próbáját. Bessenyei István ezt azzal a gondolattal egészítette ki, hogy ha elévül egy-egy fejezet, akkor ezeket a digitális környezetben a Moodle-rendszerben gyorsan és könnyen meg lehet újítani.

A másik érdekes felvetés arra vonatkozott, hogy mennyire érzik sajátjuknak ezt az oktatási módot a hallgatók. Ebben a kérdésben oktatói tevékenységet is végző több szerző egybehangzó véleménye az volt, hogy a hallgatók sokszor kész megoldásokat, kész válaszokat várnak az oktatótól. Hozzá vannak szokva a tudás passzív befogadásához, de a közös gondolkodás, a közös munka és a közös beszélgetés újdonság számukra. Állásfoglalást várnak tehát, nem feltétlenül gondolkodnak el a dolgokon. Szeretik, ha kiszolgálják őket. Ennek alapvető oka a jelenlegi oktatási rendszerben keresendő.

A harmadik kérdéscsoport a Moodle-rendszerrel állt kapcsolatban, amit lehetséges a NETIS-projektben részt nem vevő felsőoktatási intézményekben is használni. Bár a szerzők társadalmi nézőpontból nézik az információs társadalmat, mivel többségükben társadalomkutatók, a könyv nemcsak társadalomtudósoknak szól, hanem mérnököknek, közgazdászoknak is. Érdemes tehát más oktatási intézményeknek is belépniük a rendszerbe, azonban a rendszer a létszám tekintetében korlátozottan terhelhető. Ahol működik a Moodle-rendszer, ott le tudják tölteni fejezetenként a tankönyvet, és beépíthetik a saját rendszerükbe. Az anyag tehát szabadon hozzáférhető, regisztráció után bárki számára használható.